

Platforma za praćenje Programa ekonomskih reformi (ERP) i Programa reformi politike zapošljavanja i socijalne politike (ESRP)

Podizanje konkurentnosti prerađivačke industrije

Analitički prikaz Prioritetne strukturne reforme ERP

Autor: Sanja Filipović

Konkurentnost prerađivačke industrije Republike Srbije¹

Sektor prerađivačke industrije pojedinačno posmatrano ima najveće učešće u formiranju bruto domaćeg proizvoda (BDP). U 2016. godini, najznačajniji doprinos u stvaranju BDP-a imali su sledeći sektori:

- prerađivačka industrija (15,6%),
- trgovina na veliko i malo i popravka motornih vozila (10,1%),
- poslovanje nekretninama (8,6%) i
- poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo (6,5%).

Posmatrano u odnosu na 2010. godinu kao baznu, prerađivačka industrija je 2016. godine zabeležila rast od 13,3%, kao i rast prometa od 46,9%. U 2016. godini, u odnosu na prethodnu godinu, prerađivačka industrija je ostvarila rast od 5,3%. Na taj način je drugu godinu za redom ostvaren rast industrijske proizvodnje od 5,3% (Tabela 1). U prvih devet meseci 2017. godine, u poređenju sa istim periodom prošle godine, prerađivačka industrija je ostvarila rast od 6,8%.

¹ Analiza konkurentnosti prerađivačke industrije je urađena na bazi poslednjih dostupnih podataka Republičkog zavoda za statistiku i Ministarstva privrede.

Učešće pojedinačnog sektora u kreiranju BDP-a

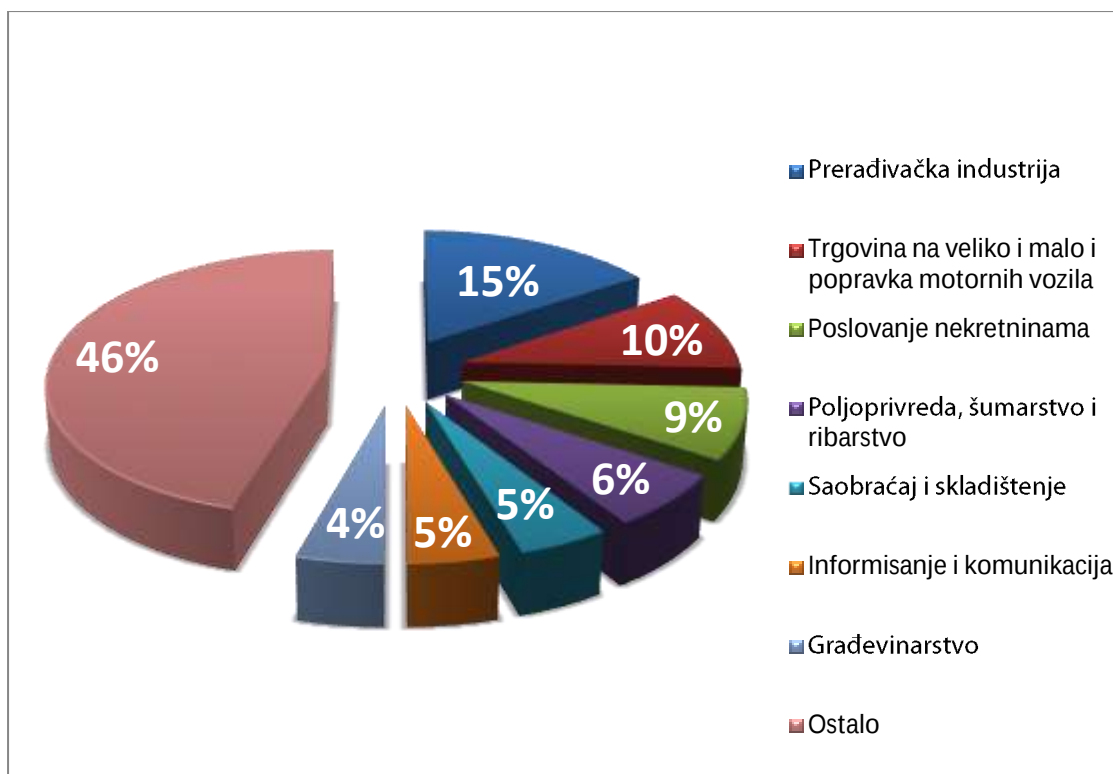

Tabela 1. Bazni i lančani indeksi² proizvodnje prerađivačke industrije

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Bazni indeks	100	99,8	98,9	103,5	102,1	107,7	113,3
Lančani indeks	102,6	99,8	99,1	104,8	98,6	105,3	105,3

Izvor: Republički zavod za statistiku, <http://www.stat.gov.rs>

Prema podacima Ministarstva privrede, mala, srednja preduzeća i preduzetnici (MSPP) iz oblasti prerađivačke industrije (kao deo razmenljivog sektora industrije) su u 2015. godini činila svega 15,7% svih preduzeća nefinansijskog sektora, zapošljavala 28% radnika, ostvarivala 22,5% prihoda i 25% bruto dodate vrednosti nefinansijskog sektora privrede. Svi ti pokazatelji su duplo manji od MSPP koja posluju u nerazmenljivim sektorima privrede koje karakterišu relativno niža ulaganja u stalna sredstva i brži obrt kapitala. Generalno, grupisanje preduzeća u nerazmenljivim, pretežno uslužnim sektorima, ukazuje na niske finansijsko-ekonomske performanse privrede i potrebu promene sektorske strukture u korist proizvodnih sektora, čiji proizvodi učestvuju u međunarodnoj razmeni i predstavljaju osnov izvozne i ukupne konkurentnosti privrede Srbije.

Učešće prerađivačke industrije u bruto dodatoj vrednosti u 2016. godini je iznosilo 15,6%, čemu je znatno doprineo stabilan rast prerađivačke industrije koji u poslednje dve godine

² Bazni indeks industrijske proizvodnje pokazuje promenu u odnosu na izabranu godinu (u ovom slučaju 2010. godina), a lančani indeks predstavlja promenu u odnosu na prethodnu godinu. Indeks iznad 100 pokazuje procentualni rast industrijske proizvodnje u sektoru prerađivačke industrije, a indeks ispod 100 pokazuje pad proizvodnje u odnosu na baznu godinu.

iznosi 5,3% (Tabela 2). Ukoliko se posmatra ostvaren nivo bruto dodate vrednosti u odnosu na prethodnu godinu, prerađivačka industrija je ostvarila rast bruto dodate vrednosti od 2,2%. Međutim, čak polovina ostvarene bruto dodate vrednosti potiče od proizvodnje nižih faza tehnološke obrade.

Tabela 2. Bruto dodata vrednost³ prerađivačke industrije, u %

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Učešće u BDP	13,6	14,1	15,1	16,1	15,7	15,6	15,6
Stopa rasta ⁴	-0,3	1,9	7,7	5,7	-2,1	1,9	2,2

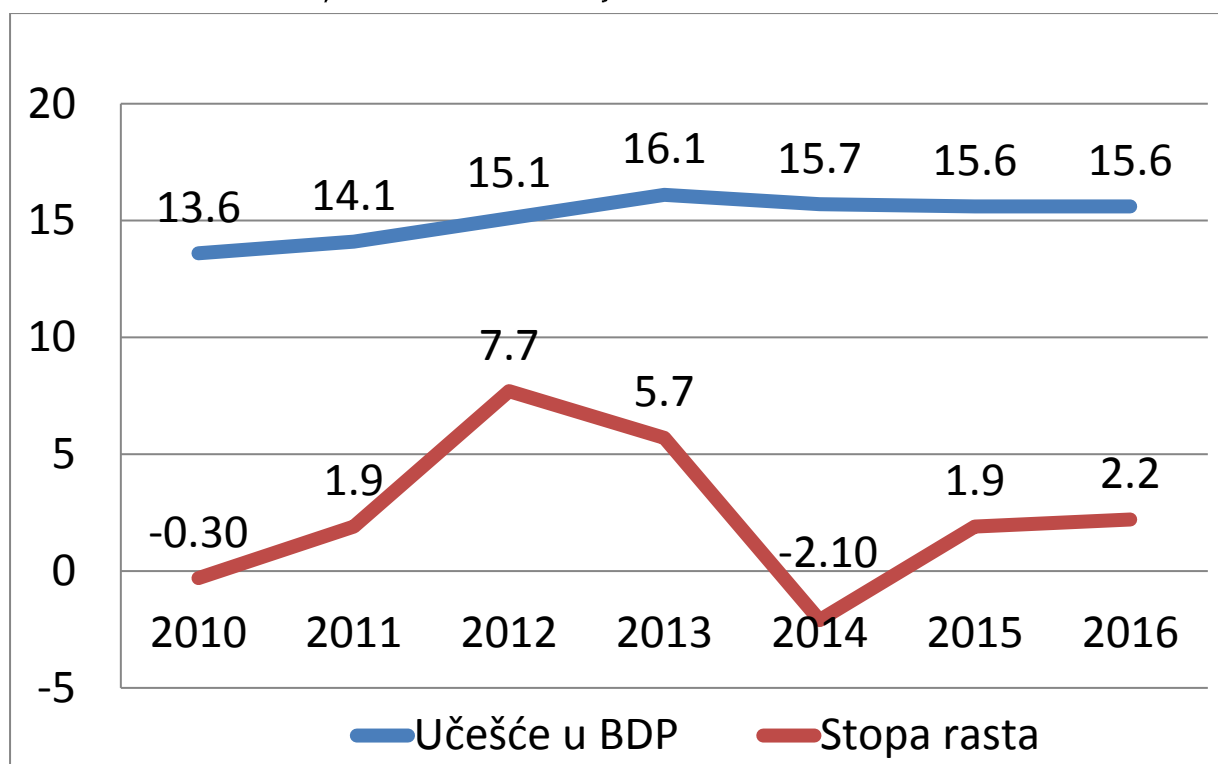
Izvor: Republički zavod za statistiku, <http://www.stat.gov.rs>

Ukoliko se prerađivačka industrija analizira po tehnološkoj složenosti, može se zaključiti da je struktura prerađivačke industrije nepovoljna jer dominantno učešće ima proizvodnja niske tehnološke složenosti. Preduzeća iz grupe niske tehnološke obrade čine čak 62,5% ukupnog broja preduzeća i zapošljavaju čak 59,2% ukupnog broja zaposlenih. Iz tog razloga, proizvodnju čine proizvodi niske dodate vrednosti, male diferenciranosti, niže cenovne i profitne margine.

³ Bruto dodata vrednost (*gross value added*) je razlika između vrednosti finalnih proizvoda u baznim cenama (vrednost proizvedenih roba i usluga koje su nastale kao rezultat procesa proizvodnje) i međufazne potrošnje u kupovnim cenama (vrednost svih roba i usluga koja je u određenom obračunskom periodu utrošena u procesu proizvodnje). Republički zavod za statistiku je, nakon usaglašavanja sa Eurostat metodologijom i standardima i praksom zemalja članica Evropske unije, pripremio bazu podataka za BDV za period od 2004. do 2014. godine.

⁴ Stopa realnog rasta u odnosu na prethodnu godinu.

Bruto dodata vrednost prerađivačke industrije

Drugim rečima, prerađivačka industrija Srbije nije konkurentna jer dominiraju radno i resursno intenzivne delatnosti, pri čemu je situacija nepovoljnija kod MSPP u odnosu na velika preduzeća. MSPP koja posluju u visoko i srednje visoko tehnološkim oblastima (Tabela 3) čine svega 9,3%, zapošljavaju 15,7% radnika, stvaraju 20,6% prometa, 21,7% bruto dodate vrednosti i generišu 22% izvoza i 33,4% uvoza sektora MSPP.

Tabela 3. MSPP iz sektora prerađivačke industrije prema tehnološkoj strukturi, u %

Табела 18. Индикатори МСПП сектора у оквиру прерађивачке индустрије у 2015. години
према технолошкој структури (у %)

Гране	Број предузећа	Број запослених	Промет	БДВ	Извоз	Увоз
МСПП прерађивачке индустрије	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
<i>Ниско технолошки области</i>	<i>62,5</i>	<i>59,2</i>	<i>52,6</i>	<i>49,7</i>	<i>48,6</i>	<i>35,4</i>
Производња прехранбених производа	19,3	25,4	28,0	20,2	20,5	8,9
Производња пића	1,7	1,7	2,0	2,7	0,8	0,9
Производња дуванских производа	0,0	0,2	0,4	-0,1	0,4	0,6
Производња текстила	3,2	2,6	1,7	2,2	3,1	3,4
Производња одевних предмета	9,7	8,5	3,3	4,9	4,5	3,6
Производња коже и предмета од коже	1,6	3,0	1,3	1,8	3,4	2,3
Прерада дрвета и производи од дрвета	8,3	5,5	3,8	4,1	3,8	2,1
Производња папира и производа од папира	2,8	2,5	4,9	4,8	6,9	7,8
Штампање и умнож. аудио и видео записа	5,7	3,4	2,7	3,8	1,3	1,9
Производња намештаја	4,1	4,0	2,9	2,9	2,8	2,7
Остале прерађивачке делатности	6,2	2,6	1,7	2,4	1,1	1,1
<i>Средње ниско технолошки области</i>	<i>28,2</i>	<i>25,1</i>	<i>26,8</i>	<i>28,6</i>	<i>29,4</i>	<i>31,2</i>
Производња кокса и деривата нафте	0,1	0,4	1,7	0,7	1,3	2,6
Производња производа од гуме и пластике	5,5	5,8	5,7	6,5	7,8	9,1
Производња произ. од неметал. минерала	5,2	4,3	4,4	5,6	3,4	4,4
Производња основних метала	0,9	1,5	2,4	0,9	4,3	2,1
Произв. металних произ., осим машина	14,8	12,0	11,8	13,6	12,3	12,4
Поправка и монтажа машина и опреме	1,9	1,0	0,9	1,4	0,3	0,6
<i>Средње високо технолошки области</i>	<i>6,6</i>	<i>12,5</i>	<i>14,4</i>	<i>16,6</i>	<i>19,1</i>	<i>21,9</i>
Производња хемикалија и хем. производа	2,0	2,8	4,4	4,7	3,6	6,1
Производња електричне опреме	1,4	2,5	2,4	3,0	3,1	3,0
Произв. непоменутих машина и опреме	2,2	4,0	4,1	5,6	7,0	5,2
Производња моторних возила и приколица	0,7	2,5	3,0	2,6	4,0	6,8
Произв. осталих саобраћајних средстава	0,4	0,6	0,5	0,7	1,3	0,8
<i>Високо технолошки области</i>	<i>2,7</i>	<i>3,2</i>	<i>6,2</i>	<i>5,0</i>	<i>3,0</i>	<i>11,5</i>
Произв. основ. фарм. произв. и препарата	0,1	0,4	0,5	0,7	0,2	0,8
Произв. рачунара, елект. и оптич. произв.	2,6	2,8	5,7	4,3	2,7	10,7

Напомена: Подела области извршена према међународној класификацији

Извор: Министарство привреде на основу података РЗС

Pa ipak, nivo bruto dodate vrednosti, zaposlenosti i produktivnosti prerađivačke industrije su značajno bolji od proseka industrije, a od 2014. godine primetan je pozitivan trend njihovog kretanja. Tako je 2015. godine rast bruto dodate vrednosti od 18,8%, praćen rastom zaposlenosti od 2,8% doveo do rasta produktivnosti prerađivačke industrije od 16% (dok je na nivou privrede bio zabeležen pad od 0,3%), pri čemu je rast produktivnosti bio veći kod velikih preduzeća (33,1%) u odnosu na sektor MSPP (1,6%).

Jedinični troškovi rada, iskazani kao odnos troškova zarada i bruto dodate vrednosti, predstavljaju još jedan značajan pokazatelj nivoa konkurentnosti. Rast bruto dodate vrednosti (18,8%) u 2015. godini, praćen je povećanjem broja zaposlenih (2,8%) i zarada (10,5%), tako da su se jedinični troškovi rada smanjili za 4,4%.

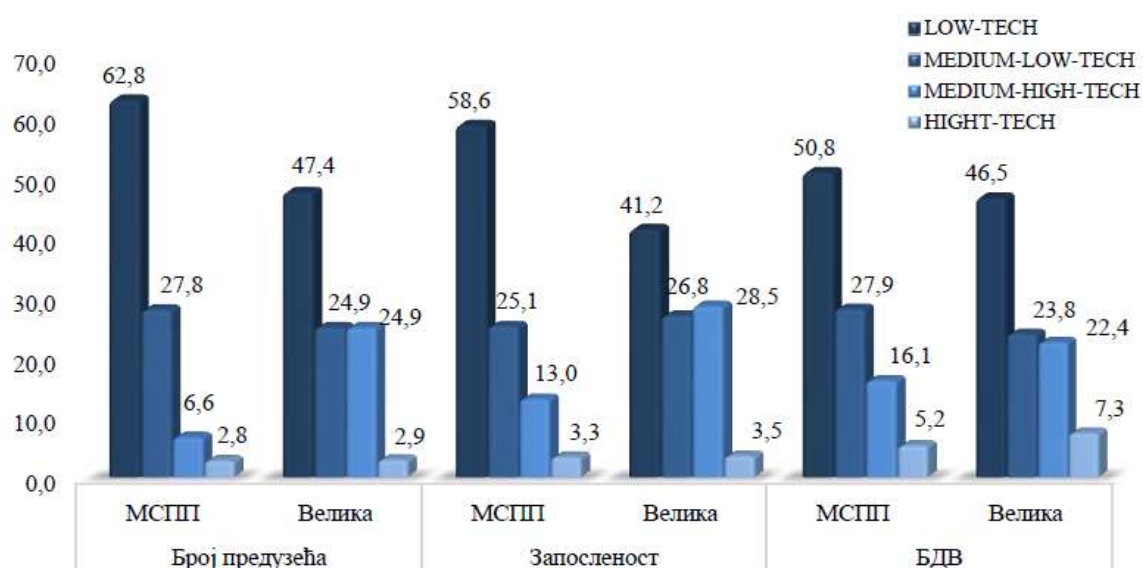
Učešće zarada u bruto dodatoj vrednosti još uvek je visoko (57,9% u 2015. godini) što ne ostavlja mnogo prostora za unapređenje i modernizaciju procesa rada i kvalitativno unapređenje konkurentnosti. Da bi se konkurentnost privrede povećala, potrebno je da realni rast produktivnosti rada bude veći od realnog rasta bruto zarada. Na osnovu kretanja prosečne produktivnosti rada (čija je prosečna stopa rasta u posmatranom periodu

nepromenjena) i bruto zarada (pad od 2,1%) nefinansijski sektor povećao je konkurentnost u odnosu na predkriznu 2008. godinu. Međutim, kako je zaposlenost smanjena u većem stepenu (pad od 1,9%) ne radi se o pravom rastu konkurentnosti, već o smanjenju proizvodne aktivnosti i ostvarivanju ravnoteže na nižem proizvodnom nivou.

Da bi se poboljšala industrijska konkurentnost neophodno je povećanje prosečne godišnje stope rasta industrijske proizvodnje, zatim rast broja novozaposlenih lica, uz promenu strukture i u proizvodnji i u broju zaposlenih u korist visokobrazovnog kadra u ukupnoj zaposlenosti. Dostignuti nivo industrijske konkurentnosti prati se na osnovu analize strukture i produktivnosti prema tehnološkoj složenosti proizvodnje.

Rast produktivnosti MSPP prerađivačke industrije od 17,7% u odnosu na 2014. godinu posledica je rasta produktivnosti u svim sektorima prema tehnološkoj složenosti. Najveći rast zabeležen je u sektoru srednje-visoke složenosti (44,4%). Takođe, rast beleže i ostala tri sektora: srednje visoke tehnologije i niske tehnologije od po 4,3%, kao i preduzeća iz oblasti visokih tehnologija 0,9% (Grafikon 1). U okviru prerađivačke industrije veći rast je zabeležen kod velikih (35,6%) u odnosu na MSPP preduzeća (3,5%).

Grafikon 1. Prerađivačka industrija prema nivou tehnološke razvijenosti

Извор: Министарство привреде на основу података РЗС

Konkurentnost prerađivačke industrije se može sagledati i iz ugla spoljnotrgovinske aktivnosti. Po osnovu prerađivačke industrije se ostvaruje $\frac{3}{4}$ robnog izvoza i u 2015. godini po tom osnovu je ostvaren spoljnotrgovinski suficit u vrednosti od 6,1 mlrd. dinara.

Posmatrano po sektorima delatnosti, preduzeća iz prerađivačke industrije realizuju najveći deo izvoza (76,8%) i uvoza (50,2%) nefinansijskog sektora. U sektoru MSPP, izdvaja se pet oblasti prerađivačke industrije koja generišu 27,3% izvoza i 15,8% uvoza ovog sektora ukupno:

- Proizvodnja prehrambenih proizvoda,
- Proizvodnja papira i proizvoda od papira,
- Proizvodnja metalnih proizvoda, osim mašina,
- Proizvodnja računara, elektronskih i optičkih proizvoda i
- Proizvodnja motornih vozila i prikolica.

Relativni robni bilans⁵ prerađivačke industrije u 2015. godini je smanjen u odnosu 2014. godinu (6,8% prema 10,8% u 2014.) što ukazuje na blago poboljšanje industrijske konkurentnosti. Međutim, tom pomaku su doprinela pre svega velika preduzeća. Iako su MSPPP ostvarila suficit, pozitivna vrednost MSPP prerađivačke industrije bila je minimalna (svega 0,8%). MSPP prerađivačke industrije ostvarila su suficit samo u *low tech* granama 12,3%, posebno preduzeća iz oblasti prehrambene proizvodnje i proizvodnje nameštaja. Takođe, izvozno konkurentna su MSPP koji posluju u proizvodnji osnovnih metala i proizvodnji metalnih proizvoda, osim mašina (*medium-low tech*), kao i preduzeća iz oblasti električne opreme (*medium-high tech*). Sektor MSPP je najnekonkurentniji u oblastima (*high-tech*) kao što su:

- Proizvodnja računara, elektronskih i optičkih proizvoda (-58,8%) i
- Proizvodnja osnovnih farmaceutskih proizvoda (-53,6%).

U spoljnotrgovinskom bilansu prerađivačke industrije dominiraju proizvodi niske ili srednje niske tehnološke složenosti (62,4%), pri čemu je situacija nepovoljnija kod MSPP gde ovi proizvodi učestvuju sa 72,8% (kod velikih preduzeća 56,8%). Slična situacija je i kod izvoza prerađivačke industrije gde proizvodi niže tehnološke složenosti učestvuju sa 62,0% (kod MSPP 78%, a kod velikih 53,8%).

U 2015. godini spoljnotrgovinska razmena preduzeća koja posluju u *high-tech* tehnologiji iskazala su visoke stope rasta (rast ukupne spoljnotrgovinske razmene 23,1%, izvoza 24,1% i uvoza 22,5%), što je posledica niske baze iz prethodne godine. Visoke stope rasta u odnosu na 2014. godinu ostvarila su preduzeća koja posluju u *medium-low tech* granama. Zbog još uvek nedovoljnih ulaganja u istraživanje i razvoj, izostao je dinamičniji razvoj kapaciteta sopstvene tehnologije, tako da preduzeća, naročito sektor MSPP, uglavnom primenjuju uvozu tehnologiju.

Ukoliko se analizira pokrivenost uvoza izvozom prema tehnološkoj složenosti, primetan je pozitivan pomak. Neka pozitivna promena je zabeležena u strukturi izvoza i uvoza prema faktorskoj intenzivnosti, ali su još uvek nezadovoljavajući pokazatelji spoljnotrgovinske aktivnosti prema SMTK, kao i nizak koeficijent restrukturiranja izvoza prerađivačke industrije.

Nezadovoljavajući nivo niske konkurentnosti srpskog izvoza nastavljen je i u 2015. godini što odslikava i dalje struktura izvoza prema faktorskoj intenzivnosti. U izvozu sektora MSPP

⁵ Relativni robni bilans (*Relative Trade Balance*) predstavlja odnos spoljnotrgovinskog bilansa i obima spoljnotrgovinske razmene, izražen u %. Pozitivna vrednost relativnog robnog bilansa ukazuje na komparativne prednosti (suficit u robnoj razmeni).

dominiraju proizvodi niže faze finalizacije i manje dodate vrednosti (sirovine i radno i resursno intenzivni proizvodi), što je karakteristično za manje razvijene zemlje. Da bi se konkurentnost izvoza poboljšala potrebna je promena strukture izvoza u korist cenovno i kvalitativno konkurentnijih proizvoda višeg stepena obrade (finalizacije), što je moguće jedino ulaganjem u savremene tehnologije koje dovode do rasta ponude, smanjivanja troškova proizvodnje, efikasnije upotrebe faktora proizvodnje, poboljšanja karakteristika proizvoda i rasta izvoznih prihoda.

Prema *koeficijentu restrukturiranja izvoza*,³³ MSPP su povećala brzinu prilagođavanja zahtevima tržišta u odnosu na raniji period, ali sporije menjaju izvoznju strukturu u odnosu na velika preduzeća koja su oživljavanjem i unapređenjem proizvodnje povećala izvoz i asortiman ponude na stranim tržištima. Visoka vrednost koeficijenta ukazuje na sporu promenu nepovoljne strukture izvoza i nisku izvoznju konkurentnost domaće industrije i MSPP. Velika preduzeća brže prilagođavaju svoju proizvodnju zahtevima inostranog tržišta, verovatno kao posledica većih investicionih ulaganja.

Prikaz prioritetne strukturne reforme u okviru Programa ekonomskih reformi za period 2017-2019. godine

Ne ulazeći u komentare koji su dostavljeni na Program ekonomskih reformi za period 2017-2019. godine, ovde će biti samo konstatovani osnovni nalazi istog a sve u cilju davanja predloga za unapređenje narednog Programa ekonomskih reformi za period 2018-2020. godine.

U prethodnom Programu je konstatovano da je industrijska proizvodnja i dalje opterećena strukturnim slabostima, a kao najznačajnija ograničenja navedena su:

- niska produktivnost,
- visok udeo sirovina u proizvodnji i izvozu i
- nedovoljno razvijen tržišni mehanizam.

Takođe, navedeno je da su oporavku industrije doprinele strane direktne investicije. Prema izvoru NBS, strane direktne investicije su 2015. godine povećane za 34% međugodišnje, uz diverzifikaciju u različite oblasti prerađivačke industrije. Pa ipak, konstatovano je da je produktivnost prerađivačke industrije Srbije 4,7 puta manja od proseka EU-28 (3,1 puta od Slovenije).

U Programu je konstatovano da su izabrana četiri prioritetna sektora industrije za koje će biti urađene sektorske studije. U međuvremenu, u okviru projekta Job and Competitiveness su urađene sektorske studije koje su podloga za izradu akcionih planova za podršku četiri prioritetne oblasti industrije:

- prehrambena industrija,
- drvo i nameštaj,
- guma i plastika,

- mašine i oprema.

Studije za uključivanje preduzeća iz ovih sektora u više lance vrednosti su završene, a tokom novembra se održava javna promocija pratećih akcionih planova. Po završetku, definisane sektorske politike biće predate Vladi RS na usvajanje.

U okviru Programa ekonomskih reformi za period 2017-2019. godine, definisani su određeni indikatori (Tabela 4).

Tabela 4. Indikatori za praćenje i sprovođenje strukturne reforme

	2014	2015	2016
Godišnje stope rasta izvoza prerađivačke industrije, u % (cilj 5% kao prosek 2015-2018)	2,2	8	10,5
Učešće BDV prerađivačke industrije u BDP (cilj 20%-2018)	15,7%	15,6%	15,8%
Broj novih investicionih inicijativa generisanih kroz reformisane agencije za promociju izvoza i investicija (cilj 30-2018)	-	20	22
Broj učesnika u programima promocije izvoza koji su uključeni u nove izvozne aktivnosti (cilj 30-2018)	-	85	90
Broj dokumentovanih interesovanja investitora (cilj 82-2018)	-	61	67

Konstatovano je da nije postignut zadovoljavajući napredak u rešavanju ključnih problema sektora usluga. Kao osnovna prepreka za razvoj složenijih usluga tj. usluga sa većom dodatnom vrednošću navodi se nedostatak veština i znanja. Sektor usluga činio je gotovo 50% BDP-a Srbije u 2015. godini. Međutim, usluge zasnovane na znanju (*knowledge-intensive services*) imale su učešće od svega 23% u BDP-u, dok je prosek EU 36,5% (2014). S druge strane, usluge koje ne zahtevaju posebne veštine i znanja (*less knowledge-intensive services*) stvorile su 26,9% BDP-a, dok je prosek EU-28 29,5%.

Pre svega, konstatovano je da mala i srednja preduzeća još uvek ne koriste prednosti unutrašnjeg tržišta Evropske unije, nedovoljno su obaveštena o uslovima i postupcima za dobijanje saglasnosti za pružanje usluga i otpočinjanje poslovanja. Isto tako, nisko je učešće e-trgovine i turistički potencijal nije dovoljno iskorišćen.

E-trgovina je još uvek na niskom nivou, između ostalog i zbog visokih naknada za usluge plaćanja preko interneta koje su rezultat nedovoljne konkurencije u oblasti pružanja tih usluga. Od ostalih razloga može se navesti nedovoljno poverenje u ovaj vid trgovine zbog nemogućnosti fizičkog uvida u karakteristike proizvoda, kao i nedovoljnog rasta broja domaćih korisnika informaciono-komunikacionih tehnologija. U Srbiji je u 2015. godini tek 22,7% korisnika interneta obavilo poručivanje/kupovinu putem interneta, dok je primera radi u EU-28 učešće 53%.

Domaća MSP u velikoj meri koriste i platforme *e-trgovine* kod prodaje proizvoda. Prema učešću preduzeća koja su primala porudžbine putem kompjuterskih mreža i putem veb sajta domaća MSP su iznad proseka EU i svih zemalja iz okruženja (osim Slovenije). Međutim,

prema učešću preduzeća kod kojih *on-line* prodaja učestvuju sa više od 1% u ukupnom prometu, MSP iz Srbije značajno zaostaju za prosekom EU i svim zemljama iz okruženja.

Iako MSP u Srbiji u velikom procentu koriste platforme *e-trgovine* u svom poslovanju (nabavka i prodaja putem kompjuterskih mreža i veb sajta), zastupljenost *on-line* nabavki i prodaje je značajno ispod proseka EU-28 i svih posmatranih zemalja iz okruženja i ukazuje na nedovoljnu iskorišćenost mogućnosti *e-trgovine* u Srbiji i potrebu za većim uključivanjem MSP sektora u savremene modele poslovanja.

Predlozi mogućih dopuna ili modifikacija

Pored komentara koji su već dati na prethodni Program ekonomskih reformi za period 2017-2019. godine koji je diskutovan u januaru 2017. godine, kako je i u narednom Programu unapređenje konkurentnosti prerađivačke industrije ponovo jedna od prioritetnih reformi, neophodno je fokus staviti na usvajanje nove strategije industrijske politike. Usvajanje industrijske strategije koja će biti primenjena i čiji će rezultati biti merljivi je i preduslov za zatvaranje pregovaračkog poglavlja 20.

Kako je u toku javna diskusija na akcione planove za četiri izabrana sektora (čiji izbor je diskutovan u nekoliko javnih rasprava na NKEU), neophodno je ipak usvojiti horizontalnu industrijsku politiku koja će biti bazirana na principima iz najnovije EC komunikacije. U skladu sa poslednjom komunikacijom EC koja je usvojena u septembru 2017. godine (*"Investing in a smart innovative and sustainable Industry - A renewed EU Industrial Policy strategy"* (COM2017)479), trebalo bi staviti akcenat na rast investicija u inovativne sektore, stvoriti preduslove za široku digitalizaciju privrede, jačati znanja i veštine, odnosno podsticati razvoj prerađivačke industrije viših tehnoloških faza prerade što bi omogućilo viši nivo produktivnosti i uključivanje u više lance vrednosti.

Da bi se unapredila konkurentnost prerađivačke industrije neophodno je promeniti strukturu izvoza (koja se sada u značajnoj meri zasniva na izvozu metala - čelika, sirovina, malog broja industrijskih proizvoda i hrane) u korist tehnološko složenijih proizvoda visoke finalizacije koji stvaraju veću dodatnu vrednost po jedinici proizvoda.

Promenu strukture izvoza treba da prati i povećanje geografske diversifikacije izvoza uz jačanje pozicija na sadašnjim izvoznim tržištima. Jačanje izvozne konkurentnosti kroz transformaciju izvozne strukture moguće je samo značajnim rastom poslovne i investicione aktivnosti domaćih i stranih preduzeća koja svoje poslovanje zasnivaju na visokim tehnologijama, znanju i inovacijama.

Polazeći od toga da je investiranje u znanje i difuzija znanja ključ za povećanje produktivnosti, sve zemlje u inovacijama vide mogućnost za unapređenje konkurentnosti i prelaska na delatnosti više dodate vrednosti. U tom smislu, neophodno je u narednom periodu razviti mere podrške koje unapređuju nivo inovacija i primenu digitalizacije u prerađivačkoj industriji. U tom smislu misli se na sve programe podrške koje za rezultat imaju opipljive efekte u strukturi prerađivačke industrije u smislu da su indikatori jasno

merljivi i uočljivi, odnosno da prate trend: produktivnosti, zaposlenosti u tehnološki višim sektorima, izvoza visokotehnoloških proizvoda i usluga sa višim nivoom dodate vrednosti. U skladu sa navedenim, predlog je da se lista indikatora proširi sa sledećim:

- BDP po zaposlenom,
- Učešće *high-tech* u ukupnom izvozu prerađivačke industrije,
- Broj zaposlenih u tehnološki intenzivnim sektorima prerađivačke industrije i
- Učešće usluga sa većom dodatom vrednošću u ukupnom izvozu usluga.

Izrada publikacije omogućena je sredstvima Švajcarske agencije za razvoj i saradnju u okviru projekta „Podrška unapređenju procesa socijalnog uključivanja u Republici Srbiji”.

Ova publikacija ne predstavlja zvaničan stav Vlade Republike Srbije. Svi pojmovi upotrebljeni u publikaciji u muškom gramatičkom rodu obuhvataju muški i ženski rod lica na koja se odnose.

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

**Swiss Agency for Development
and Cooperation SDC**